

nog Mažuranova projekta o Slavoniji neposredno nakon oslobođenja od Turaka. Karaman zaključuje da su tijekom prva tri-četiri desetljeća 18. stoljeća bili postavljeni odlučujući temelji za cjelokupni kasniji razvoj tog područja, i stoga ovoj knjizi Karaman daje najvišu ocjenu, pohvalivši golemi trud autora da ovo djelo objavi i učini pristupačnim široj znanstvenoj javnosti u Europi.

Mira Kolar-Dimitrijević prikazala je posebnu knjigu I. Karamana, "Studije i prilozi iz arhivistike" (Zagreb 1993) u kojoj su skupljeni radovi Karamana iz arhivistike iz šezdesetih godina našeg stoljeća, a koji usprkos tome omogućavaju edukaciju sadanjih povjesničara i obogaćuju njihovo saznanje o nekim vrijednim fondovima iz gospodarske povijesti.

Ivan Erceg prikazuje knjigu Giovanni Panjeka "La vite e il vino nell'economia friulana: un rinnovamento frenato, secoli" (Torino 1992), koji veže uzgoj različitih vrsta vinove loze uz određene uvjete i upozorava na važnost vina za intenziviranje trgovine. Svakako je međutim potrebno da se u Acta oeconomica prikažu i naši radovi o vinima koji su se pojavili u posljednje vrijeme.

Treba na kraju reći da bi trebalo svakako održati ovaj jedini hrvatski znanstveni časopis iz gospodarske povijesti, jer bibliografija radova objavljenih u njegovih dvadeset godina u dovoljnoj mjeri upućuje na njegovu vrijednost, dakako pod uvjetom da se i dalje radi na njegovu obogaćivanju i inoviranju. Časopis se tiska i nabavlja preko ugledne izdavačke kuće "Školska knjiga" u Zagrebu.

Mira Kolar Dimitrijević

ZAGREBAČKI GRADEC 1242-1850. (zbornik radova), Grad Zagreb, Zagreb 1994, 407 str.

Zbornik radova o zagrebačkom Gradecu nastao je na temelju referata održanih na znanstvenom skupu u Zagrebu od 16. do 18. studenog 1992. u povodu 700-godišnjice Zlatne bule ugarskog kralja Bele IV. Radovi obuhvaćaju širok spektar problema iz povijesnog razvoja zagrebačkoga Gradeca od dodjele Zlatne bule 1242. do carskog patenta Franje Josipa 1850, kada je Zagreb konačno postao jedinstvena općinska cjelina.

Nives Majnarić-Pandžić, u radu "Prapovijesna naselja na Gradecu" (str. 1-12), iznosi podatke o arheološkim nalazima iz bronzanog i željeznog doba na području budućega Gradeca s profilom samostana klarisa, gdje su vršena iskopavanja i tlocrtom historijskih jama.

U radu Tomislava Raukara "Gradec i grad na hrvatskom prostoru" (13-17) komparirani su dalmatinski i slavonski gradovi prema ranijoj tradiciji i odnosu prema kraljevskoj vlasti s opaskom da je grad najtemeljitija društvena pojava na prostoru hrvatskog srednjovjekovlja. Tvrdnja nije detaljizirana, što bi bilo poželjno, ako se ima na umu da "srednjovjekovni" gradići, poput Gradeca, nisu bili kapitalistički centri modernizacije i nisu mijenjali relativno statičan ruralno-agrarni svijet, kojemu su pripadali. Ludwig Steindorff, u radu "Srednjovjekovni Zagreb - obrazac povijesti srednjoeuropskog grada" (19-27), upozorava na politička, društvena, privredna i religiozna obilježja, koja su Gradec činila tipičnim srednjoeuropskim gradom. Autor uspoređuje Gradec s drugim urbanim redištima srednje Europe i naglašava njegovu višenacionalnu strukturu s jačanjem hrvatske, talijanske, njemačke i mađarske nacionalne svijesti, što je, bez dodatnih objašnjenja, teško prihvatljivo za anacionalno staleško društvo XIV. i XV. stoljeća.

U radu Lelje Dobronić "Gradski teritorij, njegov urban i ruralna naselja" (29-36) upozoreno je na tri najvažnija elementa Zlatne bule za budućnost Gradeca: obvezu podizanja utvrde, dobivanje velikog zemljišnog posjeda, te dobivanje kmetskih naselja u okolici. Vladimir Bedenko, u radu "Društvo i prostor srednjovjekovnoga Gradeca" (39-49), također je bez objašnjenja ustvrdio postojanje hrvatske, njemačke, mađarske i talijanske nacionalne svijesti u XIV. i XV. stoljeću, donio popis građana iz 1368. i objasnio mjesto stanovanja pojedinih društvenih slojeva. Analiza položaja i značenja pojedinih društvenih staleža nije provedena.

U radu Ivana Kampuša "Zagrebački Gradec u doba Arpadovića i Anžuvina" (51-59) analiziran je utjecaj tatarske provala na davanje kraljevskih privilegija Gradecu (posebno Zlatne bule iz 1242. i nove povelje iz 1266) sa zaključkom da je kraljevska blagonaklonost omogućila gospodarski uspon grada. Isti autor, u radu "Prilog poznavanju gospodarskog položaja Gradeca kraj Zagreba na osnovi varoških računa prihoda i rashoda" (167-209), iznosi podatke o sukobima Gradeca i Kaptola, kmetskim podavanjima i plaćama službenika s više vrlo informativnih tabela o potrošnji različitih trgovačkih roba.

Lujo Margetić, u radu "Neka pitanja u svezi sa Zlatnom bulom Bele IV. (1242)" (61-73), analizira različita mišljenja u historiografiji o stanju oko zagrebačkog brda Gradeca prije izdavanja Zlatne bule, te pojedine pravne izraze iz Bule i povelje iz 1266. Isti autor, u radu "O posjedovnim katernama zagrebačkoga Gradeca" (103-107), ustvrđuje nisku razinu utemeljivanja najvažnijih pravnih činjenica na primjeru dokazivanja prava građanstva. Magdalena Apostolova Maršavelski, u radovima "Kazeno i procesno pravo Zlatne bule" (75-84) i "O oporučnoj slobodi u zagrebačkom Gradecu - po Zlatnoj buli i kasnijoj praksi" (91-101), daje vrlo stručnu analizu pojedinih pravnih problema iz teksta Zlatne bule. Nedostatak je u neupozoravanju na religiozne aspekte, koji se u pravnim dokumentima toga vremena ne bi trebali zaobići.

Neven Budak, u vrlo informativnom i preglednom radu "Gradec u kasnom srednjem vijeku" (85-90), upozorava na osnovna obilježja političkog (uspješno očuvanje povlastica, posebno kod slabijih vladara), privrednog (osiromašivanje zbog osmanlijskih provala, sporova s Kaptolom i poreznih obveza vladaru) i demografskog (opadanje broja stanovništva) razvoja. Lovorka Čoralić, u radu "Zemljišni posjed i poslovanje građana Gradeca prema zemljišnim knjigama 14-15. stoljeća" (109-127), upozorava na malen ili nikakav politički utjecaj na statične agrarne odnose.

U radu Josipa Balobana "Župa sv. Marka u društvenom, kulturnom i religioznom životu Gradeca" (129-136) govori se o značenju župe za svakodnevni život Gradeca. Autor shvaća religiju kao jedan aspekt društvenih odnosa, iako je ona tada obuhvaćala cjelinu društvenih odnosa poput nacionalizma u moderno doba. O grbovima podatke je iznio Marijan Grakalić u radu "O grbovima zagrebačkoga Gradeca" (137-141). O liječenju, higijeni, sanitarijama i medicinskim ustanovama izvijestila je Biserka Belicza u radovima "Zdravstvene prilike i zdravstvena zaštita u Gradecu do 16. stoljeća" (143-148) i "Obilježja zdravstvenih prilika i zdravstvene zaštite u Gradecu od sredine 18. do sredine 19. stoljeća" (231-240).

Marija Šercer, u radu "Cehovska pravila gradečkih i kaptolskih djetića (kalfi) 17. stoljeća" (149-166), iznijela je podatke o organizaciji djetićkih društava, obavezama i dnevnom životu djetića. O tretiranju gospodarskih problema u zagrebačkim kalendarima govori rad Mire Kolar-Dimitrijević "O gospodarskoj problematiki u zagrebačkim kalendarima do 1850. g." (211-230).

Josip Lučić, u radu Prilog vezama Dubrovnika i Gradeca/Zagreba u srednjem vijeku" (241-250), na primjeru obitelji Talovac upozorava na žive komunikacije dvaju hrvatskih gradova. Podatke o mortalitetu, natalitetu i prirastu u seoskim područjima uz nekoliko preglednih tabela i grafikona donose Damir Karbić i Zoran Ladić u radu "Kretanje i struktura stanovništva u naseljima zagrebačkoga Gradeca do 1857. godine" (251-275).

Drago Rokсандić, u radu "Pravoslavna crkvena općina na području Gradeca između patenta o toleranciji 1781. i revolucije 1848/9. godine" (277-292), analizira prva doseljavanja pravoslavnih trgovaca, multietničku strukturu općine i proces asimilacije Cincara i Helena u korist Srba. U

radu se ne analizira odnos općine prema modernom hrvatskom nacionalizmu u usponu 30-ih i 40-ih godina XIX. stoljeća. O židovskoj zajednici govori rad Ive Goldsteina "Židovi na Gradecu od 14. stoljeća do 1848. godine" (293-303). O helenskim trgovcima i njihovoj postupnoj asimilaciji podatke donosi rad Vesne Cvjetković-Kurelec "Grci na Gradecu krajem 18. i početkom 19. stoljeća" (305-311).

Agneza Szabo, u radu "Carski patent Franje Josipa I. iz 1850. godine - kraj feudalne uprave grada Zagreba" (313-326), ističe pozitivno značenje centralizatorskog patenta za daljnju modernizaciju Zagreba kao jedinstvene općine s izabranim načelnikom. Ista autorica, u radu "Hrvatske središnje preporodne institucije na zagrebačkom Gradecu i njihov utjecaj na modernizaciju u razdoblju 1835-1848. godine" (393-407), analizira djelatnost nacionalnih institucija, socijalni sastav i regionalno podrijetlo njihovih članova.

O kajkavskim zapisima govori rad Mije Lončarića "Prvi zapisi hrvatske (kajkavske) riječi na zagrebačkom Gradecu" (327-331). Franjo Šanjek, u radu "Knjiška kultura srednjovjekovnog Zagreba" (333-342), analizira djelatnost zagrebačkih dominikanaca, skriptorija i Metropolitanske knjižnice. Autor smatra da je u "srednjem vijeku" knjiga postala kulturna potreba građana, što je relativno s obzirom na dominirajuću nepismenost u tadašnjem Gradecu. O kiparstvu govori rad Doris Baričević "Barokna skulptura na Gradecu" (343-368). Lovro Županović ukratko je prikazao razvoj glazbene umjetnosti u radu "Razvoj glazbenog života na Gradecu od 14. do kraja prve polovice 19. stoljeća" (369-382). Nikola Batušić, u radu "Agramer Theater Journal iz 1815" (383-391), upozorio je na značenje istoimenog lista za kasniji razvoj zagrebačkog novinstva na njemačkom i hrvatskom jeziku (štokavskom narječju).

Svi radovi sadržavaju kratak zaključak na njemačkom jeziku, osim Margetićevih radova, koji su rezimirani na talijanskom jeziku. Radovi u zborniku mogu se klasificirati prema nekoliko kriterija. Prvi mogući kriterij je tematski, prema društvenoj, političkoj, pravnoj, gospodarskoj, etničkoj i kulturnoj problematici. Drugi kriterij je kronološki s obzirom na to da li određeni rad pokušava odrediti procese dužeg trajanja ili ne. Treći kriterij je prostorni, jer pojedini autori (Raukar, Steindorff, Budak, Lučić) razmatraju Gradec u širem prostorno-civilizacijskom okviru.

Radovi su pisani stručno s mnoštvom bilježaka tako da imaju karakter stručnih istraživačkih radova, ali s jednostavnim i jasnim stilom, tako da mogu biti zanimljivi i široj čitalačkoj publici. Možda se zbog nje mogao donijeti, u pojedinim radovima, i prijevod citiranih latinskih i njemačkih tekstova. Također, ne bi bila suvišna izrada bibliografije o povijesnom razvoju zagrebačkog Gradeca na kraju knjige.

Zbornik pokriva vremenski šire područje od otprilike 600 godina (1242-1850), a djelomično ima i popularni karakter, jer nije namijenjen samo sturčnjacima, već i širem krugu čitateljstva. Stoga je donekle upitno uvrštavanje u zbornik nekoliko vrlo stručnih, iako i vrlo kvalitetnih radova (npr. o pravu Zlatne bule). Istodobno, izostali su radovi o nekoliko vrlo bitnih problema kao što je analiza staleškog ustrojstva, Crkve i religije, Kaptola (povijest Gradeca višestruko je povezana s poviješću njegova susjeda) i postupna društvena afirmacija modernog hrvatskog nacionalizma od kraja 18. stoljeća (o tome samo drugi rad A. Szabo). Razumljivo je da u jednom zborniku nisu mogli biti obuhvaćeni svi problemi, ali ovi mi se čine relativno značajnim. Ipak, uvršteni radovi uspjeli su obuhvatiti vremenski dovoljno duge i društveno dovoljno značajne procese da bi i nepovjesničar mogao steći osnovnu sliku o šestogodišnjem razvoju zagrebačkog Gradeca do njegova prerastanja u moderni Zagreb.

Tomislav Markus

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb

Ivan KAMPUŠ, Zagreb

Tomislav RAUKAR, Zagreb

Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

TAJNIK REDAKCIJE

Ivica PRLENDER

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 100 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošćeva 8 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1995.

Uvez: GRAFOUVEZ, HBZ 41 – Velika Gorica